

«Γενεσοπαροιμία Κωνσταν(τινου) μον(αχου) του Λεπενδρινου Δω(θ) έν τω αγιω ορι τω Σινα' οι άναγινωσκον(τες) ευχεσ(θε) υ(περ) αυτου δια τον κν' ο βυλυθων επα- ραι αυτο ινα εχει την αραν της υ(περ)αγιας θ κου και των αγιων προφητων Μωσσεω και Ααρων: αμην». Κάτωθι τών κειμένων τών προφητειών άναγράφονται και αι διάφο- ροι γραφαί.

Διά την Όρθόδοξον Έκκλησίαν τó έκδοθέν «Προφητολόγιον» τυγχάνει λίαν δια- φέρον. Ού μόνον έξ έπόψεως τής μελέτης τής μουσικής παρασημαντικής πρέπει νά έκ- τιμηθῆ ώς λίαν άξιόλογον αλλά προσφέρει σημαντικήν συμβολήν διά την παρακολούθη- σιν τής δια μέσου τών αίωνων διαμορφώσεως τής νύν κρατούσης εις τήν Όρθόδοξον τε- λεουργίαν τάξεως. Άλλά και διά την άποκατάστασιν τών εις αυτό περιεχομένων κειμέ- νων παρέχει άξιόλογον έπικουρίαν. Όθεν ειμεθα βέβαιοι ότι ή κατά πάντα άρίστη έκδο- σις του μετά χείρας «Προφητολογίου» θά τύχη τής άρμοζούσης προσοχής και έκ μέρους τής Έπισήμου Έλληνικής Έκκλησίας και έκ μέρους τών άσχολουμένων με την Ιστορίαν τής Βυζαντινης Μουσικής και με την έκδοσιν τών Έκκλησιαστικών κειμένων.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

* *

ΔΗΜ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ, «Χρονογράφου» του Δωροθέου τὰ Λαογραφικά. Διατριβή επί ύφηγεσία. Άνάτυπον έκ τής «Λαογραφίας», τόμ. ΙΗ' (1959) 113—243 και ΙΘ' (1960—61) 3—95.

Μεταξύ τών έλληνικών δημωδών βιβλίων εξέχουσιν θέσιν κατέχει ó λεγόμενος «Χρονογράφος» Ιδία υπό λαογραφικήν έποψιν. Η δημώδης γλωσσική του μορφή και τó περιεχόμενον του, που άνταπεκρίνετο πλήρως εις τόν λαϊκόν τρόπον του σκέπτεσθαι, ξετερον και έψυχαγώνουν τόν λαόν και συγχρόνως έφρονημάτιζον αυτόν με τās θρη- σκευτικάς και Ιστορικάς του διηγήσεις και τās βυζαντινάς του παραδόσεις. Συστημα- τική όμως υπό λαογραφικήν έποψιν μελέτη του περιεχομένου του δημώδους αυτού βι- βλίου δέν ειχε γίνει έως τώρα και τó κενόν αυτό άνέλαβε νά πληρώση ó κ. Δ. Β. Οί- κονομίδης. Ήτο δ' ó κ. Οικονομίδης ένδεδειγμένος πρός τούτο και δια τόν πρόσθετον λόγον ότι κατέχει άριστα τήν ρουμανικήν γλώσσαν, εις τήν όποιαν ειναι γραμμένον τó μεταθανάτιον έργον του Δημοσθένους Ρούσσου, τó βασικόν δια τήν έρευναν τών συν- αφών πρός τόν «Χρονογράφον» προβλημάτων.

Ό κ. Οικονομίδης εις τήν πολυσέλιδον εισαγωγήν τής μελέτης του πραγμα- τεύεται περι όλων τών άπασχολούντων τήν έρευναν ζητημάτων, ήτοι 1) περι τής πρ- οελεύσεως του «Χρονογράφου» και τής σχέσεως αυτού προς παλαιότερα ή σύγχρονα με αυτόν κείμενα, 2) περι τής χειρογράφου και έντύπου παραδόσεως του κειμένου, 3) περι του προσώπου του συγγραφέως, 4) περι του «Χρονογράφου» του Ματθαίου Κιγάλα, όστις άπέρρευσε, ως και ó του Δωροθέου, έκ του Χρονικού του 1570, 5) περι τών με- ταφράσεων του «Χρονογράφου» εις τήν ρουμανικήν και τās σλαβικάς γλώσσας και 6) περι τής σημασίας του «Χρονογράφου» από λαογραφικής άπόψεως.

Μετά σύντομον χαρακτηρισμόν του «Χρονογράφου» ως οικουμενικού Χρονικού, συντεθέντος τó 1570 έκ παλαιότερων βυζαντινών χρονογραφιών, ó συγγρ. διαλαμβάνει εις τó β' κεφάλαιον, τó και έκτενέστερον, «περι τών χειρογράφων του «Χρονογράφου» και τών εκδόσεων αυτού». Τέσσαρα έκ τών χειρογράφων φέρουν έν τῶ τίτλῳ τó όνομα του Μανουήλ Μαλαξού· άλλ' ως ήδη ó Δ. Ρούσσοσ απέδειξε, ó Μαλαξός, ών έξ επαγγέλματος άντιγραφέυς, άντέγραψεν έν ύπάρχον Χρονικόν, διασκευάσας και έπαυ- ξήσας αυτό δια προσθηκών και έπιγράψας κατά τήν συνήθειαν τής έποχής τó όνομά του έν τῶ τίτλῳ (σελ. 121). Τά λοιπά χειρόγραφα, 26 τόν αριθμόν, φέρονται άνωνύ.

μως, ἀλλ' ὡς ὁ Th. Preger ἀπέδειξε, παρὰ τὰς παραλλαγάς, τὰς ὁποίας ταῦτα μεταξύ των παρουσιάζουν, ἔχουν ἄμεσον σχέσηιν πρὸς τὸ «Βιβλίον Ἱστορικόν», τὸ τυπωθὲν ἐν Βενετίᾳ τὸ πρῶτον ἐν ἔτει 1631 καὶ φέρον τὸ ὄνομα τοῦ ἱερωτάτου Μητροπολίτου Μονεμβασίας κυρίου Δωρόθεου. Μητροπολίτης ὅμως Μονεμβασίας Δωρόθεος δὲν εἶναι ἐκ τῆς ἱστορίας γινώσκων οὐδὲ κατέχοντων πλήρη τὴν σειράν τῶν Μητροπολιτῶν τῆς περιωνύμου Πελοποννησιακῆς πόλεως. Ἐκ τούτου προέκυψε τὸ πρόβλημα περὶ τοῦ προσώπου τοῦ συγγραφέως, τὸ ὁποῖον ὁ κ. Οἰκονομίδης πραγματεύεται εἰς τὸ Γ' κεφάλαιον τῆς εἰσαγωγῆς (σελ. 133—9). Ἐκθέτων τὰ κατὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ὁ συγγρ. δέχεται μετὰ τοῦ Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου καὶ τοῦ Δ. Ρούσσου ὅτι συγγραφεὺς τῷ «Χρονογράφῳ» δὲν εἶναι ὁ Ἱερόθεος Μονεμβασίας, ὅστις ἱεράρχησεν ἀπὸ τοῦ 1578—1593, ὡς ἰσχυρίσθησαν ὁ Barbu Constantinescu καὶ ὁ Κ. Σάθας, ἀλλ' ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Δωρόθεος, ὅστις ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι, ὡς ὁ ἀείμν. Χρυσόστομος Παπαδόπουλος ἐξέλαβεν «ἀνυπαρκτος». Ἀλλ' οὔτε δύναται οὗτος νὰ ταυτισθῆ, ὡς ὁ Δ. Ρούσσοσ δέχεται, πρὸς τὸν Μητροπολίτην Δαρρέεον, τὸν γρόψαντα τὴν Διδασκαλίαν τὴν λεχθεῖσαν «ὅτι ἡ ἔφοδος ἐγένετο τῶν ἀθέων Ἀγορητῶν κατὰ ταύτης τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων κατὰ μῆνα Ἰούνιον ἡμέρα Κ'», ἐν ἣ ἡμιλίᾳ πρόκειται περὶ τῆς κατ' Ἰούνιον τοῦ 1422 ἐπιέσεως Μουράτ τοῦ Β'. Εἰς τὴν ἀπεδοχὴν τῆς γνώμης ταύτης λέγει ὁ κ. Οἰκονομίδης «προκύπτουν δυσχέρεια, διὰ τὴν τεθεῖν ὑπ' ὄψιν αἱ ἐκ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ὄφους τοῦ ὄλου ἔργου ἐνδείξεις». Τούτο ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς γλώσσης παρουσιάζει ἐνότητα καὶ δὲν δύναται ν' ἀνήκῃ εἰς τοὺς Παλαιολογεῖους χρόνους. Οὐδ' εἶναι πιθανὸν νὰ δεχθῶμεν μετὰ τοῦ Δημοσθ. Ρούσσου, ὅτι αἱ γινόμεναι ἐκάστοτε προσθηκαὶ συνωδεύοντο καὶ ὑπὸ γλωσσικῆς μετοβολῆς τῆς ὅλης χρονογραφίας. Εἴμεθα κατὰ τοῦτο ἠναγκασμένοι νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ «Χρονογράφος», ὅφ' ἦν μορφήν παρουσιάζεται ἐκθέτων τὴν οἰκουμηνικὴν Ἱστορίαν μέχρι τῷ ἔτους 1570, εἶναι ἔργον τοῦ 16ου αἰῶνος, «συντεθὲν βεβαίως ὑπὸ Μητροπολίτου Μονεμβασίας Δωρόθεου. Ἀλλὰ τίς ὁ Μητροπολίτης οὗτος παραμένει εἰσέτι ἄγνωστον» (σ. 139).

Αἱ ἀντιρρήσεις τῷ κ. Οἰκονομίδεω εἶναι κατ' ἐμὲ ὀρθαί· τὰ ἐκ τῆς γλώσσης τεκμήρια κατὰ τῆς γνώμης τοῦ σοφοῦ Ἑλληνος ἔρευνητοῦ εἶναι ἰσχυρά· ἀπόκειται δὲ εἰς τὴν περαιτέρω ἔρευναν νὰ καθέρσῃ ποῖος ὁ Μητροπολίτης Μονεμβασίας Δωρόθεος. Πάντως τὸ χειρόγραφον, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμειυσεν εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ «Βιβλίου Ἱστορικοῦ», ὡς συνάγεται ἐκ τῆς ἀφιέρωσως αὐτοῦ εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Ἀλέξανδρον Κοκκῶνην, ἐγράφη πρὸ τοῦ 1591 ἐν τῇ αὐτῇ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ (1574—1579 καὶ 1582—1591) «μὲ τοῦ ὁποῖου τὸ πρόσταγμα ἐσυνήχθη καὶ ἐγράφη τὸ παρὸν Ἱστορικὸν βιβλίον, διὰ συνδρομῆς καὶ ἐπιστάσεως τοῦ ἀδελφοῦ μου Ζώτου τοῦ Τζηγαρά», ὡς λέγει ὁ ἐκδότης Ἀπόστολος Τζηγαράς· ὡς δὲ καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ βιβλίου ὁ αὐτὸς Τζηγαράς λέγει «ἠθέλησεν ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος καὶ ἱερώτατος Μητροπολίτης Μονεμβασίας ὁ κύριος Δωρόθεος νὰ συντάξῃ ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς διδασκάλους τὰς χρησιμωτέρας Ἱστορίας καὶ παλαιὰς καὶ νεωτέρας . . . καὶ νὰ τὰς βάλῃ εἰς ἀπλήν γλώσσαν, διὰ νὰ ὠφελοῦνται ὄχι μόνον οἱ σπουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀμαθεῖς».

Τὸ ὄνομα δηλαδὴ τοῦ Δωρόθεου δὲν εὑρίσκεται μόνον ἐν τῷ τίτλῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ προλόγῳ καὶ πρέπει νὰ εἶναι πραγματικόν.

Ταῦτα λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Ἀποστ. Τζηγαρά, εἰς τὸν ὁποῖον τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον περιήλθε παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ζώτου, γαμβροῦ τοῦ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ, εἶναι τεκμήρια πείθοντα, ὅτι ὁ «Χρονογράφος», ὅφ' ἦν μορφήν παρεδόθη εἰς ἡμᾶς, προήλθε διὰ μεταγλωττίσεως οἰκουμηνικοῦ τινος Χρονικοῦ «εἰς τὴν κοινὴν γλώσσαν», γενομένης ἐν τῇ αὐτῇ Πέτρου τοῦ Χωλοῦ ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Δωρόθεου. Ποῖόν τι ἦτο τὸ παλαιότερον τοῦτο Χρονικόν, ἐκ τοῦ ὁποῖου ἀπέρρευσε τὸ ἐν χειρογράφοις διασωθὲν Χρονικόν τοῦ 1570, μὲ τὸ ὁποῖον σχετίζεται τὸ «Βιβλίον Ἱστορικόν», τὸ τυπωθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀπ. Τζηγαρά, θὰ δυνηθῆ ἴσως νὰ διευκρινήσῃ νέα συγκριτικὴ ἔρευνα τῆς χειρογράφου καὶ ἐντύπου παραδόσεως, πληρεστέρα τῆς γενεμένης ἐν ἔτει 1902 ὑπὸ Th. Preger.

Βέβαιον ἐξ ἄλλου δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ὅτι τὸ Χρονικὸν τοῦ 1570 ἐχρησιμοποίηθη ὡς πηγὴ ὑπὸ μὲν τοῦ Θεοδοσίου Ζυγομαλά εἰς τὴν σύνταξιν τῆς «Ἱστορίας πολιτικῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τοῦ 1391 ἕως τοῦ 1578 ἔτους Χριστοῦ», ὑπὸ δὲ τοῦ Μανουὴλ Μαλαξοῦ διὰ τὴν «Πατριαρχικὴν Κων]πόλεως Ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ 1454 ἕως τοῦ 1578 ἔτους Χριστοῦ», ὡς ὁ κ. Οἰκονομίδης ἐν σελ. 121—124 ἀναπτύσσει.

Εἰς τὸ 4ον κεφ. ὁ συγγρ. διαλαμβάνει περὶ τοῦ «Χρονογράφου» Ματθαίου τοῦ Κιγάλα, ἱερέως τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐλληνικῆς κοινότητος, ὅστις μᾶς εἶναι γνωστὸς ἐκ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῆς Ἑρωφίλης, ἣς «τὴν γλῶσσαν παρεχάραξε, θελήσας ν' ἀναδείξῃ ἀντὶ κρητικῶν ἐλληνικῶν δράμα». Ἡ ὁμοιότης τὴν ὅποιαν πλείσται σελίδες τοῦ «Χρονογράφου» τούτου δεικνύουν καὶ εἰς τὴν λέξιν ἀκόμη πρὸς τὸν τοῦ Δωροθέου εἶναι ἀπόδειξις ὅτι «ἀμφοτέρω τὰ κείμενα πηγάζουν ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς», τοῦ Χρονικοῦ τοῦ 1570, καὶ ὅτι καὶ ὁ Κιγάλας εὐρέως ἐχρησιμοποίησεν ἢ μᾶλλον «ἀντέγραψε τὸν Χρονογράφον τοῦ Δωροθέου»· εἶχεν ὅμως καὶ τὸν Κεδρητὸν εἰς πλείστα σημεῖα ὑπ' ὄψιν, τὰ δὲ μετὰ τὸ 1392 συμβάντα ἐξέθηκεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐν ἔτει 1584 ἐκδοθείσης *TurcoGraecia* τοῦ Μ. Crusius (σ. 140). Ἔτος ἐκδόσεως ὁ «Χρονογράφος» τοῦ Κιγάλα φέρει τὸ 1637 (τὸ αὐτὸ μὲ τὴν ἔκδοσιν τῆς Ἑρωφίλης), ἀλλ' ἐκ τινων ἐνδείξεων φαίνεται ὅτι οὗτος ἐξεδόθη μετὰ τὸν θάνατόν του, ἦτοι τὸ 1650 (σ. 141).

Ἰκανὸν χῶρον τῆς εἰσαγωγῆς κατέχει τὸ περὶ μεταφράσεων τοῦ «Χρονογράφου» κεφάλαιον (σ. 142—149). Ἐκτὸς τῆς Συνόψεως Χρονικῆς τοῦ Κ. Μανασσῆ, ἣτις μετεφράσθη εἰς τὴν παλαιοβουλγαρικὴν περὶ τὸ 1340 καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν βλαχικὴν τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα, μετεφράσθη καὶ ὁ «Χρονογράφος» τοῦ Δωροθέου εἰς τὴν σλαβωρικὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μοναχῶν Ἀρσενίου καὶ Διονυσίου (1656—1665). Οἱ ἐν τῇ ρουμανικῇ γλώσσῃ «Χρονογράφοι» κατὰ τὰς ἐρεῦνας τοῦ Δημοσθ. Ρούσσου ἀποτελοῦν τρεῖς τύπους μεταφράσεων ἐκ τῆς ἐλληνικῆς: α) τὴν μετάφρασιν τοῦ Δωροθέου, β) τὴν μετάφρασιν τοῦ Κιγάλα καὶ γ) συμφυρμὸν τῶν δύο προηγουμένων. Ἡ πληθὺς δὲ τῶν σφζομένων χειρογράφων δεικνύει ὅτι οἱ Νεοελληνικοὶ Χρονογράφοι ὑπῆρξαν, ὡς καὶ τὸ Χρονικὸν τοῦ Μανασσῆ, προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα ἐν Μολδαβίᾳ καὶ Βλαχίᾳ καὶ ἔσχον εὐρείαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν δημόδη φιλολογίαν καὶ λαογραφίαν τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ.

Τὸ τελευταῖον κεφ. τῆς Εἰσαγωγῆς (σ. 149—152) ἀφορᾷ εἰς τὴν λαογραφικὴν σημασίαν τοῦ «Χρονογράφου». Τὸ πλῆθος τῶν ἐν αὐτῷ περιεχομένων δημῶδων διηγήσεων προσδίδει εἰς αὐτὸν ἰδιαιτέραν σημασίαν. Τὸ λαογραφικὸν δὲ περιεχόμενον τοῦ «Χρονογράφου» ἀποτελεῖ καὶ τὸ κύριον ὑποκείμενον τῆς πραγματείας τοῦ κ. Οἰκονομίδου.

Ἡ ὕλη τῆς πραγματείας διαιρεῖται εἰς 4 κεφάλαια. Παρατίθενται ἐν ἀρχῇ αἱ σταχυολογηθεῖσαι ἐκ τοῦ «Χρονογράφου» παραδόσεις καὶ δοξασίαι καὶ ἀκολουθοῦν εἰς αὐτάς σημειώσεις ἐρμηνευτικαὶ ἐν συσχετισμῷ πάντοτε πρὸς παλαιότερας καὶ νεωτέρας παραδόσεις. Ἀποβλέπων δ' εἰς τὴν πληρότητα τῶν εἰδήσεων ὁ συγγρ. χρησιμοποιεῖ τὴν τελευταίαν βενετικὴν ἔκδοσιν τοῦ 1818 «ὡς πληρεστέραν ἀπὸ ἀπόψεως περιεχομένου», μολοντί ἦτο εἰς αὐτὸν προσιτὴ ἡ 2α ἔκδοσις τοῦ 1637, ἡ ἀποκειμένη ἐν τῇ Ἑθνικῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἑλλάδος. Εὐκταῖα εἶναι ἡ ἐξακριβῶσις τῶν ὑπαρχουσῶν τυχόν διαφορῶν κατὰ τὸ περιεχόμενον μετὰ τῶν δύο τούτων ἐκδόσεων.

Τὸ πρῶτον κεφ. (σ. 153—224) περιλαμβάνει παραδόσεις καὶ δοξασίας ἀναφερομένας εἰς τὴν Π. Διαθήκην, αἵτινες συνάπτονται μᾶλλον πρὸς παλαιὰς Ταλμουδικὰς δοξασίας καὶ ἀποκρύφους διηγήσεις. Ἐκ τινων λόγων καὶ κατὰ πόλους τρόπους προέκυψαν τὰ ἀπόκρυφα ταῦτα κείμενα ὁ συγγρ. ἐκθέτει συντόμως ἐν τῷ Ἐπιλόγῳ (Μέρ. β', σελ. 87). Σκοπὸς τοῦ συγγρ. εἶναι νὰ δείξῃ α) τὴν προέλευσιν, ὡς καὶ τὴν σχέσιν τῶν παραδόσεων τούτων πρὸς σύγχρονα ἢ παλαιότερα κείμενα καὶ β) τὴν ὁμοιότητα ἢ συνάφειαν τούτων πρὸς ἀντιστοίχους σημερινὰς δημῶδεις δοξασίας καὶ παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν βαλκανικῶν γειτόνων. Ὅθεν ἡ ἐργασία του ἀποτελεῖ συμβο-

λὴν εἰς τὴν φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν ἔρευναν τοῦ δημῶδους τούτου Χρονικοῦ καὶ συνάμα συγκριτικὴν λαογραφικὴν ἔρευναν.

Τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα, 35 τὸν ἀριθμὸν, ἐξετάζονται εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας εἰς αὐτὰ σημειώσεις. Ὁσάκις ἡ ἀφήγησις παραλλάσσει ἢ ὄλως διαφέρει τῆς παρὰ Κιγάλας, σημειώμεται ἡ πηγή, ἐξ ἧς ὁ Δωρόθεος ἢ ὁ Κιγάλας ἤντησαν. Πολλάκις πηγὴ ἀμφοτέρων ἀποδεικνύεται ὁ Μαλάλας ἢ ὁ Μανασσῆς ἢ ὁ Γλυκάς ἢ ἄλλος τῶν βυζαντινῶν Χρονογράφων. Πρὸς τούτοις χαρακτηριστικαί εἰναι ἰδίαι παραδόσεις συλλεγεῖσθαι ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐν Νάξῳ μὲν ὑπὸ τοῦ κ. Οἰκονομίδου, ἐν Κρήτῃ δὲ ὑπὸ τῆς μακαρ. Μαρίας Λιουδάκη, ἀλλαχοῦ δ' ὑπ' ἄλλων συλλογέων, τῶν ὁποίων παραδόσεων ἡ μεγάλη ὁμοιότης πρὸς τὰς διηγήσεις τοῦ «Χρονογράφου» μαρτυρεῖ στενὴν σχέσιν καὶ ἀλληλεξάρτησιν.

Εἰς τὴν παράγρ. 3 (σ. 170—173) ἔχω νὰ παρατηρήσω, ὅτι τὰ περὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ἐωσφόρου, ὡς ἐκτιθενται ἐν τῷ «Χρονογράφῳ», ἔχουν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰς παλαιὰς βογομιλικὰς θεωρίας περὶ κόσμου καὶ Θεοῦ. Ὡς γνωστόν, ἡ ἰδέα περὶ δυϊσμοῦ, περὶ δύο ἀντιπάλων δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦν τὸν κόσμον καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀνταγωνίζονται διὰ τὴν κυριαρχίαν των, παρήχθη μὲν ἐπὶ ἱρανικοῦ ἐδάφους καὶ ἀνεπτύχθη ὑπὸ Ἰνδικὴν καὶ γνωστικὴν ἐπίδρασιν, διὰ τῶν αἰρέσεων δὲ τῶν Παυλικιανῶν μετεφευτέθη διὰ μετοικίσεων ἀπὸ τοῦ 8—10 αἰῶνος εἰς τὴν Θράκην καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ὅπου διεμορφώθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 12ου αἰ. εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Βογομιλῶν. Ἐν Βουλγαρίᾳ ὁ Βογομιλισμὸς ἐκυριάρχησεν ἐπὶ πέντε αἰῶνας, διεδόθη δὲ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Βαλκανικὴν καὶ εἰς πολλὰ μέρη τῆς Εὐρώπης. Καὶ δὲν κατίσχυσε μὲν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀλλ' αἱ βογομιλικαὶ διδασκαλαὶ ἐμφαίνονται ὑπὸ ἐξησθενημένην μορφήν εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τοῦ ἱδιοῦ μας λαοῦ. Ὅθεν ἡ πρώτη πηγὴ τῶν περὶ πτώσεως τοῦ Ἐωσφόρου παραδόσεων, ποῦ ἀπαντῶνται εἰς ὄλους τοὺς λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς, δὲν εἶναι ὁ «Χρονογράφος», ὡς λέγει ὁ συγγ. (σ. 173), ἀλλ' αἱ βογομιλικαὶ διδασκαλαὶ, περὶ τῶν ὁποίων διέλαβον ἐν συντομίᾳ εἰς τὴν μελέτην μου «Ἀδάμ καὶ Χριστὸς εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ», ἐν «Ἡμερ. Μεγ. Ἑλλάδος», 1929, σ. 392 κέ.

Μετὰ διεξοδικότητος πραγματευόμενος ὁ συγγ. περὶ τῶν λοιπῶν παρὰ «Χρονογράφῳ» παραδόσεων καὶ δοξασιῶν, τῶν ἀναφερομένων ἐν τῇ Π. Διαθήκῃ, λέγει τὰ δεόντα, χρησιμοποιοῦν καταλλήλως πηγὰς καὶ βοηθήματα.

Χρησιμοποιοῦν δ' εὐρέως τὴν σχετικὴν ρουμανικὴν βιβλιογραφίαν ἑπανορθοῖ ἐνίοτε γνώμας ἐκφρασθείας ὑπὸ Μ. Gaster (σ. 210) περὶ δυνάμεως πολυτίμων λίθων, ὑπὸ Cartoian (σ. 206. σημ. 4) κλπ.

Εἰς τὸ Β' κεφ. τὸ ἐπιγραφόμενον «Παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν ἀρχαίων λαῶν» καὶ διῆ Ἑλλήνων, Ἀσσυρίων, Βαβυλωνίων κ. ἄ. ὁ συγγρ. περιέλαβεν ὀρθῶς ἐκεῖνας μόνον, αἱ ὁποῖαι ἔχουν δημῶδες περιεχόμενον καὶ ἐπέδρασαν ἐπὶ τὴν λαϊκὴν μυθοπλασίαν.

Ἐν παραγρ. 6 (σ. 236), ὅπου ὁ λόγος περὶ τοῦ ὄνειρου τῆς Ἐκάβης παρέλειψε νὰ μνημονεύσῃ τοὺς σχετικοὺς στίχους τοῦ Φορτουνάτου Ἰντερμ. Α' 161—170, ἔκδ. Ξανθοῦδίδου, σ. 189 (*γιατὶ ὠνειροῦντή ἡ μάγνα του (τοῦ Πάριδος) πῶς εἶχε νὰ γεννήσῃ ἕνα δαυλὸν ἀφροῦμένο τὸν κόσμον νὰ κεντήσῃ*), ὡς καὶ παραπλησίως διηγήσεις, σχετιζομένας μὲ τὴν γέννησιν τοῦ Ἰούδα, τὰς ὁποίας παρέθεσα εἰς τὴν πραγματείαν μου «Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ» ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης, κρητικοῦ ποιήματος τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰ. περιλαμβανομένου εἰς κώδ. τῆς Μαρκεσιανῆς Βιβλιοθήκης καὶ ἐκ λαϊκῶν διηγήσεων ἐκ Κρήτης καὶ Κύπρου. (Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχ. 1941—42, σ. 12, στ. 6: «εἶδε κ' ἐγέννησε δαυλὸ μὲ τὴ μεγάλη κόυδα». Βλ. καὶ σελ. 5).

Περὶ τῶν βυζαντινῶν παραδόσεων, τὰς ὁποίας ὁ κ. Οἰκονομίδης πραγματεύεται εἰς τὸ Γ' κεφ. τῆς διατριβῆς (Μέρ. β', σ. 22—65) λέγει: «Αἱ παραδόσεις αὗται ἐπὶ αἰῶνας ἀναγινωσκόμεναι καὶ ἀνακυκλοῦμεναι εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν διετῆρουν

ἱερὰν τὴν ἀνάμνησιν τοῦ βυζαντινοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν νοῦν τοῦ ὑποδοῦλου ἔθνους, διδάσκουσαι τοὺς Ἕλληνας ἀποτελεσματικώτερον πάσης ἄλλης ἀκριβοῦς ἱστορίας τὴν ἔνδοξον αὐτῶν καταγωγὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Βυζαντίου».

Ὁ συγγρ. κατέβαλε πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν ἀναδιφῶν τὰς βυζαντινὰς ἱστοριογραφίας, ὅπως ἀνεύρη καὶ καθορίσῃ τὰς πηγὰς, ἐξ ὧν ἀπέρρευσαν αἱ παρὰ τῷ «Χρονογράφῳ» βυζαντινὰ παραδόσεις, ἐπέτυχε δ', ὡς νομίζω, ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Δωρόθεος ἀπηχεῖ γνησίαν βυζαντινὴν παράδοσιν. Ἐπιτυχὴς εἶναι καὶ ἡ ἔρευνα αὐτοῦ περὶ τῆς ἀπηχίσεως, τὴν ὁποίαν αἱ παρὰ τῷ «Χρονογράφῳ» παραδόσεις ἔσχον εἰς τὴν πίστιν καὶ τὰς διηγήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ ρουμανικοῦ λαοῦ. Τινὲς τῶν παραγράφων τοῦ κεφαλαίου τούτου, ὡς αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰς διηγήσεις περὶ τοῦ ξύλου τοῦ Σταυροῦ (σ. 23—30), περὶ τῶν ἑπτὰ ἀγίων παιδῶν (σ. 32—35), περὶ συνεργίας θεῶν δυνάμεων εἰς τὴν κατασκευὴν τῆς Ἁγίας Σοφίας (σ. 39—43), περὶ Αὐγάρου καὶ Χριστοῦ (σ. 44—49) ἐξετάζονται τόσον διεξοδικῶς, ὥστε ἀποτελοῦν αὐταὶ καθ' αὐτὰς ἰδίαις πραγματείας.

Τέλος εἰς τὸ Δ' κεφ. τῆς διατριβῆς ὁ συγγρ. περιέλαβε καθ' ἐκλογὴν διηγήσεις περὶ θνεῶν καὶ ὄραμάτων, σεισμῶν, θαυμάτων, διοσημιῶν καὶ ἄλλων «ἀξιακούστων» ἱστοριῶν, ἐκ τῶν ἐν ἀφθονίᾳ περιεχομένων ἐν τῷ «Χρονογράφῳ». Αἱ διηγήσεις αὗται, ἀναγόμεναι κυρίως εἰς τὴν λαϊκὴν μαντικὴν καὶ δεισιδαιμονίαν ὁρθῶς ἐξετάζονται ὑπὸ τοῦ συγγρ., καθ' ὅσον ἐν αὐταῖς εἶναι ἀποτυπωμένη πίστις διαδεδομένη εἰς εὐρὴα λαϊκὰ στρώματα ἰδίᾳ κατὰ τὴν βυζαντινὴν καὶ τὴν μετέπειτα περίοδον. Εἰς ταύτας ὁ συγγρ. ἐπιφέρει ἀξιολόγους ὑπομνηματισμοὺς καὶ ἐρμηνείας.

Ἐν Ἐπιλόγῳ δὲ ἀνακεφαλαιῶν τὰ ἐκτεθέντα συνοψίζει τὰ πορίσματα τῆς ἐρεύνης του, ἐξαιρῶν τὴν σημασίαν αὐτῶν ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως. Ἐν τῶν κυρίων πορισμάτων εἶναι ἡ διαπίστωσις τῆς εὐρείας ἐπιδράσεως, ἣν ἔσχεν ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τῶν γειτόνων καὶ δὴ τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ ὁ «Χρονογράφος». Διὰ τῶν γενομένων εἰς τὴν ρουμανικὴν μεταφράσεων αὐτοῦ, ὡς καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν δημῶδων βιβλίων, ὡς ἀπὸ ψυχίων πλουσίας ἑλληνικῆς τραπέζης τροφοδοτούμενοι Βλάχοι καὶ Μολβαδοὶ ἱκανοποιοῦν τὴν πνευματικὴν τῶν δίψαν καὶ ἔφειν πρὸς μὀρφῶσιν.

Τοιαύτη ἡ διατριβή, διὰ τῆς ὁποίας ὁ κ. Οἰκονομίδης ἀπέκτησε τὸν τίτλον τοῦ ὑφηγητοῦ τῆς Λαογραφίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Οὐ μόνον τὰ ἐγκατεσπαρμένα ἐν τῷ «Χρονογράφῳ» λαογραφικὰ στοιχεῖα ἠρμήνευσεν, ἀναχθεὶς εἰς τὰς πηγὰς, ἐξ ὧν ταῦτα προέρχονται, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον πρόβλημα τοῦ «Χρονογράφου» φιλολογικῶς καὶ ἱστορικῶς ἠρεῦνησε καὶ κατέδειξε τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ὡς πηγῆς βασικῆς διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ πνευματικοῦ καὶ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου χριστιανικῶν λαῶν.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΕΓΑΣ